

הלכות תשובה פרק ה

א רשות לכל אדם נתונה, אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק, הרשות בידו; ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע, הרשות בידו. הוא שפתיב בתורה "הן האדם היה כאחד ממנו, לדעת, טוב ורע" (בראשית ג, כב)--כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם, ואין מין שני דומה לו בזה הענין, שיהא הוא מעצמו בדתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ, ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע. וכיון שכן הוא, "פן ישלח ידו" (שם).

ב אל יעבר במחשבתו דבר זה שאומרים טפשי אמות ורב גלמי בני ישראל, שהקדוש ברוך הוא גוזר על האדם מתחלת בריתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן, אלא כל אדם ראוי להיות צדיק כמשה רבנו או רשע כירבעם, או חכם או סכל, או רחמן או אכזרי, או כילי או שועי; וכן שאר כל הדעות. ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו, ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים, אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי דרך שירצה. הוא שירמיהו אמר "מפי עליון לא תצא, הרעות והטוב" (איכה ג, לח)--כלומר אין הבורא גוזר על האדם להיות טוב, ולא להיות רע. וכיון שכן הוא, נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו; ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו, וגמלה רעה. הוא שפתיב אחריו "מה יתאוונ אדם חי" (איכה ג, לט). וחזר ואמר הואיל ורשותנו בדינו, ומדעתנו עשינו כל הרעות, ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזב רשענו, שהרשות עתה בדינו. הוא שפתיב אחריו, "נחפשה דרכינו ונחקרה, ונשובה" (איכה ג, מ).

ג ודבר זה עקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצוה

שְׁנֵאמֹר "רְאֵה נִתְּנִי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם, אֶת הַחַיִּים" (דברים ל,טו), וּכְתִיב "רְאֵה, אֲנִי נֹתֵן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם בְּרָכָה, וְקִלְלָה" (דברים יא,כו): כְּלוּמַר שֶׁהַרְשׁוּת בְּיָדְכֶם; וְכֵן שִׁיחֲפֶץ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת מִמַּעֲשֵׂה בְּנֵי הָאָדָם עוֹשֶׂה, בֵּין טוֹבִים בֵּין רָעִים. וּמִפְּנֵי זֶה הֶעֱנָן נֹאמֵר "מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבְכֶם זֶה לָהֶם" (דברים ה,כה) כְּלוּמַר שֶׁאֵין הַבּוֹרָא כּוֹפֶה בְּנֵי הָאָדָם וְלֹא גּוֹזֵר עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה, אֲלֵא הַכֹּל מְסוּר לָהֶם.

ד אֱלוֹ הָאֵל הָיָה גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע, אוֹ אֱלוֹ הָיָה שֶׁם דָּבָר שְׁמוֹשׁ אֶת הָאָדָם בְּעֶקֶר תּוֹלְדוֹתוֹ לְדַרְךְ מִן הַדְּרָכִים, אוֹ לְמַדְע מִן הַמַּדְעוֹת, אוֹ לְדַעָה מִן הַדְּעוֹת, אוֹ לְמַעֲשֵׂה מִן הַמַּעֲשִׂים, כְּמוֹ שְׁבוּדִים מִלְּבָב הַטְּפָשִׁים הוֹבְרֵי שָׁמַיִם הֵיאָד הָיָה מְצוּה לָנוּ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים עֲשֵׂה כֵךְ וְאַל תַּעֲשֵׂה כֵךְ, הֵיטִיבוּ דְרָכֵיכֶם וְאַל תִּלְכוּ אַחֲרֵי רְשָׁעֵכֶם, וְהוּא מִתְחִילת בְּרִיתוֹ כְּבָר נִגְזֵר עָלָיו, אוֹ תּוֹלְדוֹתוֹ תִּמְשֹׁד אוֹתוֹ לְדָבָר שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לְזוּז מִמֶּנּוּ. וּמֵה מְקוֹם הָיָה לְכָל הַתּוֹרָה בְּלָה, וּבָאֵי זֶה דִּין וְאֵיזָה מִשְׁפָּט נִפְרַע מִן הַרְשָׁע אוֹ מִשְׁלֵם שְׂכָר לְצַדִּיק "הַשּׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ, לֹא יַעֲשֵׂה מִשְׁפָּט" (בְּרֵאשִׁית יח,כה). וְאַל תִּתְּמָה וְתֹאמֵר הֵיאָד יְהִיָה הָאָדָם עוֹשֶׂה כָּל מַה שִׁיחֲפֶץ, וְיִהְיֶה מַעֲשֵׂיו מְסוּרִים לוֹ, וְכִי יַעֲשֵׂה בְּעוֹלָם דָּבָר שֶׁלֹּא בְּרִשׁוּת קוֹנוֹ וְלֹא חֶפְצוֹ, וְהַכְּתוּב אוֹמֵר "כֹּל אֲשֶׁר חֶפֶץ ה', עֲשֵׂה בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ" (תְּהִילִים קלה,ו). דַּע שֶׁהַכֹּל כְּחֶפְצוֹ יַעֲשֵׂה, וְאֵף עַל פִּי שְׁמַעֲשִׂינוּ מְסוּרִים לָנוּ. כִּי צַד: כְּשֶׁם שֶׁהַיּוֹצֵר חֶפֶץ לִהְיוֹת הָאֵשׁ וְהַרוּחַ עוֹלִים לְמַעְלָה, וְהַמִּים וְהָאָרֶץ יוֹרְדִים לְמַטָּה, וְהַגְּלָגֶל סוֹבֵב בְּעִגּוּל, וְכוּן שֶׁאֵר בְּרִיּוֹת הָעוֹלָם לִהְיוֹת כְּמִנְהַגֵּן שִׁחֲפֶץ בּוֹ כִּכְה חֶפֶץ לִהְיוֹת הָאָדָם רְשׁוּתוֹ בְּיָדוֹ, וְכֵן מַעֲשֵׂיו מְסוּרִין לוֹ, וְלֹא יְהִיָה לוֹ לֹא כּוֹפֶה וְלֹא מוֹשֵׁד, אֲלֵא הוּא מַעֲצָמוֹ וּבְדַעְתּוֹ שֶׁנִּתֵּן לוֹ הָאֵל עוֹשֶׂה כֹּל שֶׁהָאָדָם יְכוֹל לַעֲשׂוֹת. לְפִיכֵךְ

דנין אותו לפי מעשיו אם עשה טובה, מטיבין לו; ואם עשה רעה, מרעין לו. הוא שהנביא אומר "מִיִּדְכֶם, הִיִּתְהָ זֹאת" (מלאכי א, ט) לְכֶם; "גַּם הִמָּה, בְּחֵרוֹ בְּדַרְכֵיהֶם" (ישעיהו סו, ג). ובענין זה אָמַר שְׁלֹמֹה "שְׂמַח בְּחֹר בְּלִדְוֹתָּךְ . . . וְדַע, כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יִבְיָאֵד הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט" (קוהלת יא, ט)--כְּלוּמַר דַּע שְׂמִיחָ בְּיָדְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת, וְעֵתִיד אֶתְּהָ לַתֵּן אֶת הַדִּין.

ה שְׂמִיחָ תֵּאמַר וְהִלּוּא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹדַע כָּל מַה שְׂיִהְיֶה וְקִדְּם שְׂיִהְיֶה: גַּדַּע שְׂאָה יִהְיֶה צְדִיק אוֹ רָשָׁע, אוֹ לֹא גַּדַּע; אִם גַּדַּע שְׂיִהְיֶה צְדִיק, אִי אֶפְשָׁר שְׂלֹא יִהְיֶה צְדִיק, וְאִם תֵּאמַר שְׂנִדַּע שְׂיִהְיֶה צְדִיק וְאֶפְשָׁר שְׂיִהְיֶה רָשָׁע, הֵרִי לֹא גַּדַּע הַדָּבָר עַל בְּרִיו. דַּע שְׂתִּשׁוּבַת שְׂאֵלָה זֹ" אֲרַכָּה מִאֲרָץ, מִדֶּה; וְרַחֲבָה, מִנִּי יָם" (איוב יא, ט), וְכִמְהָ עֲקָרִים גְּדוֹלִים וְהַרְרִים רְמִים תְּלוּיִם בָּה; אֲבָל צְרִיף אֶתְּהָ לִידַע וְלִהְבִּין בְּדָבָר זֶה שְׂאֵנִי אוֹמֵר. כְּבָר בְּאֲרֵנוּ בְּפִרְק שְׁנֵי מֵהַלְכוֹת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה שְׂהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ יוֹדַע מִדַּעָה שְׂהִיא חוּץ מִמֶּנּוּ כְּבָנֵי אָדָם; שְׂהֵם וְדַעְתָּם שְׁנִים, אֵלֶּה הוּא יִתְעַלֶּה שְׂמוֹ וְדַעְתּוֹ אֶחָד; וְאִין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם יִכּוֹלָה לְהַשִּׁיג דָּבָר זֶה עַל בְּרִיו. וְכִשֶׁם שְׂאֵין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַשִּׁיג וְלִמְצָא אֶמֶתֶת הַבּוֹרָא, שְׂנִיָּאמַר "כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם, וְחִי" (שמות לג, כ) כִּן אֵין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַשִּׁיג וְלִמְצָא דַּעְתּוֹ שֶׁל בּוֹרָא: הוּא שְׂהַנְּבִיא אָמַר "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, וְלֹא דַרְכֵיכֶם דַּרְכֵי" (ישעיהו נה, ח). וְכִינּוֹן שְׂכֹן הוּא, אֵין בְּנוֹ כֹּחַ לִידַע הִיאֵד גַּדַּע הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כָּל הַבְּרוּאִים וְהַמְּשִׁים. אֲבָל גַּדַּע בְּלֹא סִפְקָ, שְׂמַעְשֶׂה בְּנֵי הָאָדָם בְּיַד הָאָדָם; וְאֵין הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹשְׁכּוֹ, וְלֹא גוֹזֵר עָלָיו לַעֲשׂוֹת כִּן. וְלֹא מִפְּנֵי קְבָלַת הַדַּת בְּלִבְד נוֹדַע דָּבָר זֶה, אֵלֶּה בְּרִאיוֹת בְּרוּרוֹת מִדְּבָרֵי הַחֲכָמָה. וּמִפְּנֵי זֶה נֵאמַר בְּנְבוּאָה שְׂדִנִּין אֶת הָאָדָם עַל מַעֲשָׂיו כְּפִי מַעֲשָׂיו, אִם טוֹב וְאִם רָע. וְזֶה הַעֲקָר, שְׂכָל דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה תְּלוּיִן בּוֹ.

